

ԷԴՈՒԱՐԴ ՄԿՐՏՅԱՆ

ՊԱՏՄԱԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ՝ ՍԱՐԿԱՍՏԻԿ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐՈՎ ՈՒ ԻՆՔՆԱՏԻՊ ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՐԸ

Հողվածագիրը հավաստի փաստերով ցույց է տալիս, որ Վարդան Հակոբյանի «Երկու միլիոն զոհերի ձայնով...» ստեղծագործությունը հույժ պատմական և արդիական խնդիրներ է արծարծում:

Հեղինակը, կերպարանավորելով Մեծ Եղեռնի երկու միլիոն զոհյալներին, շնչավորելով նրանց ու խոսելով նրանց ձայնով, պատմագեղարվեստական հզոր պատկերացումներով և քաջատեղյակությամբ տիպական հանգամանքներ է կերտում, անվանում-հիշեցնում է դրանք, որոնք, լինելով աշխարհի տարբեր ծայրերում, երկրներում, տափաստաններում, քաղաքներում, գյուղերում և այլուր, այսօր իրենց անուններով ափսոսանք ու կորուստյան ծանր ապրումներ են առաջացնում, ողբի ու տառապանքի, ատելության և վրեժխնդրության զգացմունքներ արթնացնում:

Բանալի բառեր՝ Մեծ Եղեռն, երկու միլիոն զոհեր, Հայաստան, Արցախ, Արևմտյան Հայաստան, արդիական խնդիրներ, հավաստի փաստեր, Ադրբեջան, Թուրքիա, խաղասիրություն խաղալ:

2019 թվականն ավարտվում է, և Հայաստան-Արցախի աշխարհի երկնակամարում կրկին սև ամպեր են կուտակվում. Ադրբեջանը տեղագին ժամանակակից զենքեր է կուտակում և պահանջում մեր կողմից ազատագրված տարածքներից հեռացնել զորքերը, նորից բնակեցնել ադրբեջանցիներ, Ղարաբաղը համարել Ադրբեջանի մաս և դրանից հետո զբաղվել նոր խնդիրներով: Սա նշանակում է, որ անվտանգության առեղծվածը նոր ու վտանգավոր արմատներ է նետում մեզ համար, ուստի այսօր յուրաքանչյուր հայ, գիտակցելով այդ վտանգը, պետք է լրջագույնս մոտենա իր գործին և երկրին, հայրենիքին հետաքրքրող հարցերին:

Այստեղ ընթերցողի ուշադրությունը հրավիրում ենք Արցախի տաղանդաշատ բանաստեղծ ու հրապարակախոս Վարդան Հակոբյանի մի ստեղծագործության վրա¹, որը հույժ պատմական և արդիական խնդիրներ է տարփոխում:

«Երկու միլիոն զոհերի ձայնով...»-ը մտնում է հեղինակի «Տիրադներ»² շարքի մեջ՝ նրան բնորոշ տաղաչափությամբ, ձևով ու բովանդակությամբ: Տիրադն այստեղ

¹ Տե՛ս Հակոբյան Վ., «Երկու միլիոն զոհերի ձայնով...» (վեց լեզվով՝ ֆրանսերեն, հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն, գերմաներեն, թուրքերեն), «Ծիծեռնակ» հրատ., Երևան, 2015թ., 80 էջ :

2. Հմմտ. Ա. Մ. Գաբրիելյան, Ռուս-հայերեն բառարան, Ե, 1982, Тирада6, հ. 1. տիրադ, երկարաշունչ ճառ՝ խոսք: 2. երկարաշունչ մենախոսություն (էջ 1227):

կիրառվում է «երկարաշունչ մենախոսություն», խոսք իմաստով:

Սա իր նմանը չունեցող մի ստեղծագործություն է՝ արտակարգ ու բազմազաղափարայնությամբ հագեցած, որի հեղինակը, կերպարանավորելով Մեծ Եղեռնի երկու միլիոն զոհյալներին, շնչավորելով նրանց ու խոսելով նրանց ձայնով, պատմագեղարվեստական հզոր պատկերացումներով և քաջատեղյակությամբ տիպական հանգամանքներ է կերտում, անվանում-հիշեցնում է դրանք, որոնք, լինելով աշխարհի տարբեր ծայրերում, երկրներում, տափաստաններում, քաղաքներում, գյուղերում և այլուր, այսօր իրենց անուններով ափսոսանք ու կորուստյան ծանր ապրումներ են առաջացնում, ողբի ու տառապանքի, ատելության և վրեժխնդրության զգացմունքներ արթնացնում:

Այսպիսով.

- Տասնմեկ էջանոց չափածո արձակում ձևավորվում է պատմաաշխարհագրական բնույթի ահռելի մի տարածք՝ ծովից ծով փովածքով և հրաշափառ անվանումներով, որոնք ճշմարիտ պատմության արձագանքներ են, հպարտության վերհուշեր և կրկին հասնելու, սրբացնելու ազդակներ:

Տեսեք՝ *Արևմտյան Հայաստան*. Եվ *Արևմտյան Հայաստանը* սպասում է մեր վերադարձին (400): Իսկ հիմա սահման են բացում. . .

Թող բացեն ապա մեր ելքը դեպի ծով՝

մեր իսկ հայրենիքով՝

Հայաստանով Արևմտյան,

Մուշու Բիթլիսով, Վանով, Տիգրիսով, Տարոն ու Գարսով. . . (402):

Տիգրանակերտ (*Տիգրանակերտում* հիմա պեղումներ են կատարում, որ գտնեն մեր. . . կորուսյալ Երկիրը) (397):

Վանա ծով. Վանա ծովում ձկները մեռնում են կարոտախտից (404):

Մասիսներ. Եվ քանի տարի է *Մասիսները* հոտնկայս սպասում են.

«Գողեր, ավազակներ, օրուցերեկով՝ թալանչիներ,

օրորոցագողեր, վերադարձրեք մեզ մեր տերերին» (403):

Մասիս. . . առջևից *Մասիսն* է քայլում՝ Տիգրան Մեծի արևն ուսին (406):

Քիրս, Մարութ ու *Միս*. Հայոց լեռների քարավանները ելել են արդեն՝ զենասպար կապած, *Քիրս, Մարութ* ու *Միս* (406):

Ղեր Զոր, Սնի. Վերջապես մեղք է ճշմարտությունը, ուզում է ասվել, բարձրաձայնեք աշխարհով մեկ՝ երկու միլիոն զոհերի ձայնով. . .

Ղեր Զորի անապատների,

հայոց ավեր շեների, քաղաքների ու

աշխարհի բոլոր ճանապարհների վրա անվերջ սավառնում են

թռչունների

բյուրավոր երամներ, որոնց ոչ մի գնդակ չի դիպչում ոչ մի ժամանակ,

երկնքից իջնելու համար

նրանք զմբեթներ են փնտրում հայոց բիբլիական հողի վրա:

դարձած՝ հայ-թուրքական արձանագրությունների մասին (401): Թեև դրանք առկա չված և կասեցված են, սակայն ինքը որոշակի պահանջ ունի.

**Ես առաջարկում եմ դրանք, ընդհանրապես, օրակարգից հանել, շարտել:
Բավական է: Հերիք (401):**

Պատճառը պարզ է. Մենք իրավունք չունենք ձեռք մեկնել թուրքին, այն էլ՝ առաջինը, որը նշանակում է վտանգել Հայաստանի և մոլորակի հայության ապագան: Ուրեմն.

պիտի պարիսպներ ձգել սահմաններն ի վար, ի վեր,
այլապես տանուլ կտանք և այս մի բուռ Հայաստանը (401):

Բանաստեղծի լռության պահանջը վերաճում, տեղի է տալիս կայծակնային հոետորաբանության, և դիմելով համայն աշխարհի պրեզիդենտներին, իրավագետներին ու դիվանագետներին՝ կոչ է անում թուրքին ճանաչել, նրա ապօրինի արարքն իմանալ, հայոց պատմական ճակատագրի իսկությունը գնահատել, խոսքն ասում և ավարտում է սպանիչ ծաղրով.

**Ի՞նչ սահմանների մասին է խոսքը, պրեզիդենտներ,
իրավագետներ, դիվանագետներ համայն աշխարհի, երբ
թուրքը
ապօրինաբար
մտել է մեր բիրլիական տունը, եղեռնել, դարձրել հիմնավեր,
պատնեշներ քաշել «մեր և մեր միջև» և հիմա էլ հոխորտում է
նախապայմաններով: Բարաքյալլա... (401):**

Ապա հիշեցնում է Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը, երբ թուրքը մի բառ դարձած Հայաստանի նույն այն փակ սահմանի երկայնքով դարանակալ կանգնեցրել էր իր զորքերը՝ հարմար պահի հարձակվելու համար, և եթե ստալինգրադյան մարտում ռուսական և խորհրդային տերության զորքերը մի փոքր հապաղեին. **«Թուրքը՝ որպես հիտլերյան աջակից, պիտի մտներ երկիրը հայոց՝ մեր արյան համը աստամների տակ»** (402):

Թուրքն այսօր առավել շատ է ուզում սահմանը բաց տեսնել և Ազերբայջանը խաղաքարտ դարձրած՝ խաղաղասիրություն է խաղում՝ հայ-ադրբեջանական, դարաբաղյան արնածոր խնդիրները կոպերի և եղունգների տակ.

**Եղեռնագործի
ձեռագիր-ռճր նա փոխանցել է
քրոջն՝ ազերուհուն. «Ա՛յ, վերիմ սանա՛» (403)՝ «Վերցրո՛ւ, տալիս եմ քեզ»:**

- Բանաստեղծը ներքին զայրույթով է բնութագրում Թուրքիային՝ որպես խառնակչի և հանցավորի, որպես հանցակից մշակողի և հովանավորողի, որպես անամոթաբար բարբառողի.

**Թուրքիա՝ անամոթ, լիրբ ու անհիշողություն,
մի ամբողջ ժողովրդի ոչնչացնելուց, նրա
երկիրը զավթելուց հետո աշխարհի առաջ բացեիքաց խոսում է**

«աղբբեջանական հողերի»

Վերադարձման մասին... (399):

Ցավոք, աշխարհը չի արձագանքում անարդարացի բարբառանքներին, չի խոսում, չի տեսնում, չի լսում.

Աշխարհը՝ լալ, աշխարհը՝ քոռ, աշխարհը՝ քառ... (ն. տ.):

Էրդողանն այսօր Թուրքիա է, և նրա ասածին բանաստեղծն այսպիսի հակոտնյա արդարացի ծրագրային պատասխան ու վճիռ է հնչեցնում.

Դա բացատրում է, պարոն՝ Օրդուխան, մեր ազատագրված

Եխծիներն ու վանքերը

Մեզ չեն ների, մի բուռ հող անգամ մենք չենք զիջելու:

Բա-վա-կան է: Հերի՛ք (ընդգծ. - էՄ) (ն. տ.):

Այնուհետև արժանի խորհուրդներ է տալիս թուրքերին, թե ժամանակն է արդեն, որ իրենց մենյուն փոխեն, հրաժարվեն հո՛ղ ուտելուց, խնայեն իրենց ստամները (կասեի՝ **ղիշերը**), որովհետև մեր հողերը քարաշատ են, չեն մարսելու, խնայեն իրենց ստամոքսները (տեղին է ասել՝ թափանները)՝ Եվրոսեղանին հասնելուց առաջ. Եվ չի խանգարի, որ հենց այնպես, թեթևակի իրենց եղունգների կարմիրը ստուգեն... .

Ապա հարց է հղում «Դրկից, դուռ-դռան կպած գրեթե «հայրենի» թուրքերին», թե հաշվե՞լ են արդյոք, որ մանչ ու լաճով, հերումերիկով, տատուպապիկով՝ անմեղ, մաքրաշունչ, մեռնով օծված, քանի՛ տներ են ավերել, քանդել, թաղել հողի տակ, քանի-քանի վանք ու տաճար են վառել, թալանել, թաղել հողի տակ, և նրանց աշխարհացույց ու աշխարհացունց զանգերը ինչպե՞ս են լռեցնելու, երբ Աստծո դռների առաջ՝ երկնքի բարձր գմբեթներում, մինչև հիմա դեռ հնչում են դրանք: Եվ եզրահանգում. **«Արևմտյան Հայաստանը սպասում է մեր վերադարձին»** (399-400):

- Պարոն Վարդան Հակոբյանը սուր անկյան ներքո անդրադարձ է կատարում որոշ տարածում ստացած հարցի, այն է՝ «կան թուրք մտավորականներ, որոնք ներողություն են խնդրում հայ ժողովրդից՝ Եղեռնի համար» (400), և անում հետևյալ մեկնաբանությունները: Նախ՝ նրանց այդ արարքից ինքն այժմ ավելի է զգուշանում, միաժամանակ սարսռում, «որովհետև այդ քչերի լույսը խավարի մեջ ավելի կուրացնող է» (ն. տ.), ապա հիշեցնում է «լույսը խավարի մեջ ավելի կուրացնող» համանման փաստարկներ.

Չէ՞ որ երիտթուրքերն էլ ուզում էին ռեֆորմացիաներ կատարել,

չէ՞ որ նրանցից առաջ Սուլթան Համիդն էլ բարության անուն էր

ճանաչատակում,

չէ՞ որ Աթաթուրքի «մարդասիրությունն» էլ շլացնում էր... .

Այնպես որ,

չխաբվենք ու չհավատանք, դավաճան է նա, ով

երբևէ կհավատա թուրքին (ն. տ.):

Այս վկայություններից հետո ինչպե՞ս կարելի էր չհիշել Սողոմոն Թեհլերյանին, և նրանով վեհորեն արձանագրվում է մեր անելիքը.

Թեկերյանի

արձակած նետը մշտապես սլացքի մեջ է և

գտնելու է «սիրտը» հին ու նոր բոլոր նետերի,

քանի դեռ հայոց աշխարհում «օձերն ու գորտերն» են

վիստում: Քանի դեռ ցեղասպանությունը հազար ու մի

կերպարավորության մեջ է... (ն. տ.):

Ստեղծագործության մեջ հին նետերից երիտթուրքերը, Սուլթան Համիդը, Թեկերյանի նետի գոհը և Աթաթուրքն են, նոր և նորագույններից կերպավորված են Էրդողանը, Դավութօղլուն, Իլհամ Ալիևը: Թուրքին չպիտի հավատալ. «Նա միանգամից խոսում է մի քանի բերանով» (398): Օբամայի հետ հանդիպման գնալուց առաջ ինչպե՞ս են խոսում այս նետերը:

«Ադրբեջանական հողերը» ճանաչող Էրդողան Օրդուխանը մոլտում է. «Թուրքիան մշտապես մուսուլմանների կողմն է»:

Շեկ անապատի շեկ աղվես Դավութօղլուն իբրև հուզում է. «Անցյալի վերքը մեզ էլ հանգիստ չի տալիս»:

Իլ⁴ Ալիևը հոխորտում է. «Ղարաբաղը կվերցնենք ուժով», ապա նա անմիջապես սև նավթի սև լորձունքով շփում է ձյուն տարած (երևի Օմար լեռան վրա, 1994-ին) իր աչքերը («козлар»-ը) (398):

Եվ հռետորական հարցն է հնչում.

հասկացա՞ք հիմա,

թուրքը թուրք է նրանով, որ

երբեք չի փոխվում: Ուլ-ուլ, հայ մարդը պիտի հետևի թուրքի

միմիայն գործի ու արարքների, անցած ճամփեքի տրամաբանությանը,

ոչ երբեք՝ խոսքին (398-399):

Բանաստեղծը հայ մարդուն ուղղած գաղափարական շեշտն իջեցնում է թուրքի գործելակերպի տրամաբանության վրա, ոչ թե կեղծ ու սին խոսքերի:

- Թուրքիան իր քաղաքական անբարոյականությունները թաքցնելու լավագույն ձև է ընտրում դրանք բաց-ափաշկարա դարձնելը, չթաքցնելը, որն աշխարհի համար լուծելու խնդիր չէ. «Աշխարհը՝ լալ, աշխարհը՝ քոռ, աշխարհը՝ քառ...» (404):

Ուստի բանաստեղծը մի ելք է տեսնում.

Ուժեղ լինել, այսինքն՝ չլինել անմիաբան, որ հայոց Վաչագան Արքայի կողմից իր իսկ աղջկան տված օժիտը՝ Բագրավան-Բագուն, չմնա քոչվորներին, որ մեր Հայաստանի մի փոքրիկ մասը չհագնի բոլշևիկյան կարմիր՝ խորտակելով մյուս կեսի վերադարձման վիլտոնյան ռեժիմը Իրավարար՝ ճզմելով երկրի ամբողջացման երազն իրական՝ թունավոր խանդի իմպերիալիստական մամլիչների տակ, Անգլիայի հորդորների ներքո (ընդգծ. -ԷՄ) (404):

⁴ **Իլհամ** անվան այսպիսի կրճատումը՝ **Իլ** (նույնն է՝ աղբ. օձ): Գյուտ է, համապատասխանում է տիրոջը:

Ուժեղ լինել և տեսնել՝ այդ ոնց էր պարվուսյան⁵ Գերմանիան ստեղծինգով Ռուսիո ցարին վերցնում, որ նա երկիրն իր արհեստականորեն, անամոթաբար դուրս հայտարարի առաջին համաշխարհայինից և, հայկական հողերը թունավոր օձի բերանում թողած, հեռանա հանգիստ (404-405):

Ուժեղ լինել, անհեռատես չլինել և տեսնել՝ այդ ո՞նց էր պարվույսյան Գերմանիան ստեղծվելու Լենինին հանում նույն Ռուսիո ցարի դեմ, այս անգամ, սակայն, հեղափոխության նկատառումներով (405):

$$U_{n1\rho},$$

Հարչիական այս գործարքներում դարձյալ

Թուրքիան է՝ իր մանաթներով, աղվեսի պոչով,

Չիշան աչքերով (405):

Պատմական ճշմարտությունների այսպիսի արձանագրումները լուրջ հարվածներ են պատմության կեղծարարներին, իսկ ոչ ծավալուն գեղարվեստական՝ արձակ բանաստեղծության մեջ այսպիսի բնութագրումներն ու մեկնաբանությունները նախ քաջատեղյակություն, ապա քաջություն են պահանջում, որպիսիք Տերը պարգևել է Վարդան Հակոբյանին: Եվ երբ տրված փաստարկումներից հետո նա ասում է.

«Մենք իրավունք չունենք հենվելու մեծ տերությունների

խոստովանեցին,

ոչ ատելությամբ խաբվենք թշնամու և ոչ էլ սիրով՝ բարեկամների,

քանզի թունավոր խոտոր հաճախ չես իմանում՝ որտեղ է բուսնում» (405),

ամբողջ իմաստով համաձայնում ենք նրա հետ, որովհետև կյանքը մեզ ուսուցանել է այդ: Դրա տրամաբանական շարունակությունն է, երբ, ելնելով աշխարհաճանաչողությունից, Հայաստան-Արցախի արդի խնդիրներից և իր իսկ բանաստեղծական ներքին տառապանքներից, կրկնաբանում է.

Ապափինենք մեր, մեր, մեր, միայն ու միայն մեր

nlσhñ» (405).

այն ըմբռնում և հասկանում ենք որպես ճշմարտությունների ճշմարտություն, որի իրականացմանը պետք է գորավիզ լինեն Հայաստանը, Արցախը և Սփյուռքը, այսինքն՝ ողջ հայությունը:

Հեղինակի նպատակն է՝ իրերը կոչել իրենց անուններով, որովհետև այդ եղանակով ճշարտությունը գլուխ է բարձրացնում:

Վերջապես մերք է ճշմարտությունը, ուզում է ասվել,

Բարձրաձայնենք աշխարհով մեկ՝

Երկու միլիոն զոհերի ձայնով... (ընդգծ. -ԷՄ) (40):

⁵ Ալեքսանդր Պարվուս, ծնունդով Իսրայել Լազարևիչ Գելֆանդ ([ռուս.](#)՝ Израиль Лазаревич Гельфанд) (1867-1924), [Մաքսիմիլ](#) տեսական, [հեղափոխական](#), և Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության կասկածելի ակտիվիստ: Ասում են, որ նա գործում էր որպես գերմանական [հետախույզ](#): Թուրքամետ գործիչ, որը աչքի էր ընկնում իր հակահայկական գործունեությամբ:

Նա ճիշտ է նկատում, որ ճշմարտությունն» ուզում է ասվել», այսինքն՝ ճշմարտությունը պետք է հարգել և ներկայացնել, ճիշտը աշխարհ բերել, իսկ դրա համար պետք է տիրապետել ճշմարիտ պատմություններին, եղելություններին և համարձակություն ունենալ դրանք ներկայացնելու. Վարդան Հակոբյանը ծնված է այդ ամենի համար:

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԱՐԺԱՆԻՔՆԵՐԸ

Սույն ստեղծագործությունն ունի ծանրակշիռ թեմա և բովանդակություն, որոնք էլ համապատասխան ձև ու հնչերանգ են սերել: Դյուրին գործ չէ խոսել երկու միլիոն զոհերի ձայնով, որի համար նախ և առաջ պիտի ունենալ վարժված, տոկուն ու դիմացկուն սիրտ ու բազմաբնույթ գիտելիքներով ամբարված ուղեղ, որոնց գործառությունների ընթացքն ու գնահատությունն ըստ ամենայնի կարող են պատկերացնել ու տալ միայն բանիմաց հոգեբանը և ներդաշնակողը բժախնայի: Մեզ մնում է միայն ենթադրել, թե ինչպիսի պատասխանատվությամբ պիտի իրագործվեր նպատակը, և թե բարոյահոգեբանական, ինչու չէ՝ նաև մարմնական ինչպիսի անսպասելի սրացումներ ու բարդություններ կարող էին ծագել և տանջահար անել հեղինակին: Սակայն, փա՛ռք Տիրոջը, անվեհեր կամքն ու համառությունը իրենց գործն արեցին:

Վարդան Հակոբյանը միայն տաղանդավոր բանաստեղծ և արձակագիր չէ, նա միաժամանակ բանասիրական գիտությունների դոկտոր է և ճանաչված գրականագետ, գերազանց է պատկերացնում գեղարվեստական գրականության պահանջներն ու առանձնահատկությունները, գեղարվեստական խոսքի և լեզվի պատկերավորության արժեքը. նա այդ ոգով էլ գրում և կերտում է իր ստեղծագործությունները:

Այժմ ներկայացնենք սույն ստեղծագործության մի քանի հատկանշական կողմերը:

- Հեղինակը բառի արժեքը գիտի, ամենուր ուշադրության է առնում, հետևում բառ գործածողներին, գնահատում ու խորհուրդներ տալիս: Ինքը բառեր գործածում է ընտրությամբ և բառերին հավելում է նոր իմաստներ. բառերը սրսկվում են իր՝ յուրային իմաստներով, և նրանցից յուրաքանչյուրը՝ իբրև իմաստավորված միավոր, ուշադրության է արժանանում և զբաղեցնում մի ամբողջ տող, որով ձևավորվում է նաև բանաստեղծության շարադրանքի յուրատեսակ ձև՝ չափ: Դրանից ընթերցողը եզրակացնում է, թե հեղինակն ինչ էական միտք է արտահայտում կամ ի՞նչ գաղափար է առաջնային համարում, տեսանելի դարձնում:

Օրինակ՝ թուրքը

ապօրինաբար

մտել է մեր բիրլիական տունը (401):

Թուրք և **ապօրինաբար** բառերն առանձին տողեր են զբաղեցնում, և իմաստները հասկանալի են. անբարո թուրքը՝ Թուրքիան, օրինազանց է և հանցավոր:

$$U_{\text{in}p}$$

իրավունք

չունենք

հենսլեյն

մեծ տերությունների խոստումներին (405):

«Մենք իրավունք չունենք հենվելու» կառույցի միավորներն առանձնակի իմաստավորված են:

Բառերը, փոխաբերական իմաստ ստանալով, բառակապակցություններում մակդիրի արժեք են ունենում: Այդպիսի կիրառություններն անսահման շատ են, նշենք մի քանիսը.

որդերը սև, բազմաբեղուն (396)

ԲԻԲԼԻԱԿԱՆ (401)

2իլ ու 2նաչք ժամանակներ (397)

արյան համը (402)

ծաղկուն թաղերի (397)

Իրավարար Վիլսոն (402)

նսկեղենիկ դաշտեր, ձորեր (397)

ԹՈՒՐՔԱԳԱՐ ԻԶԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ (403)

Թուրքիա՝ անամոթ, լիրբ ու անհիշողություն (399) արևածոր խնդիրներ (403)

Աստծո դռների (400)

քաղաքական անբարոյականութուն (404)

մի բուռ Հայաստան (401)

թունավոր խանդ (404):

Բառիմաստների փոփոխումով կազմված են այլաբանություններ, ոճական արտահայտություններ, որոնք խոսքը երանգավորում են տարբեր գաղափարներով:

Օրինակ 1. Թուրքը քաղցրավենիք շատ է սիրում (403), (Դոստոնսկու ասածն այլաբանությունն է. աչքը շորթելու, հափշտակելու վրա է):

2. Ձեր մենյունս փոխե՛ք, հրաժարվե՛ք հող ուտելուց (399). Այսինքն՝ հող զավթելուց հրաժարվեք:

3. Ձեր եղունգների կարմիրը ստուգե՛ք (ն.տ.). Հիշեք՝ ձեր ոճրագործությունը:

4. Սրանց հարիր է փոխանունությունը՝ սինեկդոխի մի տեսակը՝ անունը այլ անվան փոխարեն:

Օրինակ՝ Երբ Դեր Զորի անապատների, շեների, քաղաքների, աշխարհի բոլոր ճանապարհների վրա անվերջ սավառնում են թռչունների բյուրավոր երամներ, որոնք հայոց բիբլիական հողի վրա գմբեթներ են որոնում, սովորական թռչուններ չեն, այլ Անիի հազար ու մեկ վանքերի սուրբ խաչերն են (405). թռչունները խաչերի փոխարեն:

5. Խորիմաստ ոճական արտահայտություն է.

Վանա ծովում ձկները մեռնում են *կարոտախտից* (404). Թուրքի գավթած երկրում ձկները կարոտում են իրեն տերերին՝ հալերին:

- Պատկերավորման միջոց է համեմատությունը.

Նարեկավանքը անկեզ մորենի է՝ սպասման հալելում (404):

Բուն տերերից զրկված լինելով՝ ձյունները վշտից քարերի են փռվում, իսկ հայ հովիվների չվառած կրակները հրաբուխներ են դառնում լեռների ընդերքներում: Բռնագավթած Վան աշխարհն է:

*ձյունները սարերի վրա սառել-կարծրացել, քարերի են փոխվել.
հայ հովիվների չվառած կրակները հրաբուխներ են դառնում
ընդերքներում լերանց (ն. տ.):*

Դավությոզլուն համեմատվում է շեկ աղվեսի հետ, իսկ Իլ Ալինի աչքերը՝ ձյուն տարած աչքերի հետ.

*Դավությոզլուն՝ շեկ
անապատի շեկ աղվեսը...
Իլ Ալինը... սև նավթի սև լորձունքով շփում է
ձյուն տարած (երևի Օմար լեռան վրա, 1994-ին) իր
աչքերը (398):*

- *Կրկնությունները* սաստկական իմաստ են հաղորդում խոսքին. դրանք երկու տեսակ են՝ բառերի և նախադասությունների:

Օրինակ՝ Ապավինենք *մեր, մեր, մեր, միայն ու միայն մեր ուժին* (405):

«Մո՛ւս... Լռություն» բառերը նախադասության արժեք ունեն տարբեր հնչերանգներով և հանդիպում են երեք անգամ՝ էջ 396, 401, 404:

Այս բառերից անմիջապես հետո նույն էջերում երեք անգամ կրկնվում է հետևյալ նախադասությունը. *Աշխարհը՝ լալ, աշխարհը՝ քոռ, աշխարհը՝ քառ:*

- *Սարկազմը*՝ ոչնչացնող, թունոտ ծաղրը, թուրքերին ձաղկելու և ոչնչացնելու գենք է, երբեմն հեղինակը սլաքն ուղղում է որոշ մեծ տերությունների պարագլուխների դեմ, ովքեր անարդարացի դիրք են ունեցել հայերի, Հայաստանի, Արցախի նկատմամբ:

Երդողանն «աշխարհի աչքին թոզ փչող է», *մանաթներով* չարչիական գործառություններով է զբաղվում, պարվուսյան Գերմանիան ստեղծվածով վերցնում է Ռուսիո ցարին, ինչպես և Լենինին, Իլ Ալինը էությանմբ ծաղրի նյութ է:

Եվ սարկազմը կրկին եռում է իմ մեջ (406):

- Ստեղծագործությունը շարադրանքի խնդրում հետաքրքիր լուծում ունի. սկիզբը և վերջը նշվում են Պետրոս Դուրյանի բանաստեղծության երկու կապակցություներով. «*Բույլ մը նայվածք, փունջ մը ժպիտ*», սակայն նույն կապակցություները տարբեր տեղերում հավելման եղանակով ունեն հակադիր իմաստներ:

Սկզբում շարադրանքն այսպես է. «*Բույլ մը նայվածք, փունջ մը ժպիտ լերդացել են Սկյուտարի երկնքի մեջ, և անհայտից իջնող թույնի աղջամուղջում, և խիստ կարմիր արյան խորքում որդերը սև, բազմաբեղուն խրախճանում են՝ գերմանական ֆյուրերների թողության ներքո*» (396): Եվ թուրքերն ու գերմանացիները ողջունում են միմյանց, քանի որ եղեռնը հաջողությամբ են իրագործում:

Բնագրի վերջը.

*«Բույլ մը նայվածք, փունջ մը ժպիտ... Եվ Սկյուտարի երկնքի մեջ
բացվում է հուսո աստղն անմեկնելի... Եվ լույսը դառնում է բանալի»
(406):*

Սա բանաստեղծի լավատեսության գաղափարաբանությունն է, որն ունի նաև

